

«Затверджую»

Ректор Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького,

проф. Д. М. Солоненко

2020 р.

з протоколу фахового семінару кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
від 22 червня 2020 р.

ПРИСУТНІ:

Воровка М. І., д. пед. н., доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності, голова фахового семінару; Срмак Ю. І., к. пед. н., старший викладач, в. о. завідувача кафедри педагогіки і педагогічної майстерності; Окса М. М., к. пед. н., професор кафедри педагогіки і педагогічної майстерності; Бсльчева Т. Ф., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності; Головкова М. М., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності; Избаш С. С., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності; Попелешко Ю. І., к. пед. н., доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності; Бунчук О. В., к. пед. н., старший викладач кафедри педагогіки і педагогічної майстерності, секретар фахового семінару; Кожевнікова А. В., к. пед. н., старший викладач кафедри педагогіки і педагогічної майстерності; Атрошенко Т. Ю., здобувач; Подільота С. В., здобувач; Скиба Г. О., здобувач.

Запрошені:

Солоненко А. М., д. біол. н., професор кафедри ботаніки і садово-паркового господарства, ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Москальова Л. Ю., д. пед. н., професор кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, проректор з наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Максимов О. С., д. пед. н., професор, завідувач кафедри неорганічної хімії та хімічної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Ляпунова В. А., д. пед. н., доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Троїцька Т. С., д. філос. н., професор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Зайченко Н. І., д. пед. н., старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Федорова О. В., к. пед. н., доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи, директор ННСПМО Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Шевченко Ю. М., к. пед. н., доцент кафедри

початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Аверіна К. С., к. пед. н., доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Приладишева Л. М., к. пед. н., доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Осадча К. П., к. пед. н., доцент кафедри інформатики і кібернетики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Єрмак Г. В., к. пед. н., старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Мільчевська Г. С., к. пед. н., старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Чорна В. В., к. пед. н., старший викладач кафедри початкової освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Яковенко І. О., к. пед. н., старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Єр'оміна Л. Є., к. пед. н., асистент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Лапа В. М., к. псих. н., практикуючий психолог, керівник методичного об'єднання психологічної служби загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-III ступенів комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради; Жейнова С. С., асистент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького; Антибура Ю. П., здобувач; Колоніна Л. Г., здобувач.

Всього присутні 32 особи, з них 7 докторів наук, 19 кандидатів наук.

Голова засідання: д. пед. н., доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Воровка М. І.

Секретар: Бунчук О. В., к. пед. н., старший викладач кафедри педагогіки і педагогічної майстерності.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

обговорення основних наукових результатів дисертаційної роботи Подпльоти Світлана Володимирівни «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, для її апробації та оцінки новизни, теоретичного і практичного значення.

СЛУХАЛИ:

Головуючий на засіданні, доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і педагогічної майстерності М. І. Воровка проінформувала, що для обговорення на засіданні кафедри надана дисертація Подпльоти Світлана

Володимирівни на тему: «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії», що подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Дисертацію виконано відповідно до тематичних планів науково-дослідної роботи кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи: «Теоретичні та практичні аспекти формування загальнолюдських цінностей особистості у взаємодії з соціумом» (державний реєстраційний номер 0118U004190) і кафедри педагогіки і педагогічної майстерності: «Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій» (державний реєстраційний номер № 0117U006709).

Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 5 від 02.12.2016 р.), узгоджено в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 31. 01. 2017 р.) та уточнено рішенням вченої ради Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (протокол № 13 від 20.02.2020 р.) у такому формулюванні: «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії».

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Москальова Людмила Юріївна.

Рецензенти: доктор філософських наук, професор кафедри історії, археології і філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Троїцька Тамара Серафимівна; кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики і кібернетики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Осадча Катерина Петрівна.

Подпльота С. В. у своїй доповіді обґрунтувала вибір теми, її актуальність, ступінь дослідженості, визначила об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, виклала основні результати та положення, що виносяться на захист, охарактеризувала їх наукову новизну, теоретичну та практичну значущість, апробацію і повноту висвітлення у публікаціях. Зокрема, було надано визначення поняття «тьюторські практики морального виховання студентів», схарактеризовано стан розробленості проблеми тьюторської навчально-виховної системи Англії. Здобувачем було надано інформацію щодо впливу тьюторських практик на формування моральної культури студентів коледжів та університетів Англії. Схарактеризовано принципи, зміст, форми та методи морального виховання в тьюторських практиках Англії та надано науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивного англійського досвіду у виховній практиці закладів вищої освіти України.

Після завершення доповіді Подпльоти С.В. було дано відповіді на ряд запитань:

Кандидат педагогічних наук, асистент Єрьоміна Л. Є.: У чому полягає відмінність у функціях та обов'язках куратора академічної групи українських закладів вищої освіти і тьютора британського університету?

Подпльота С.В.: Дякую за питання. Багато в чому функції куратора та тьютора збігаються. Проте діяльність куратора більшою мірою спрямована саме на виховання студентської молоді, а меншою – на стимулювання до самостійного вивчення предмета, що характерно для роботи тьютора. Тьютор британського закладу вищої освіти запроваджує принцип індивідуалізації навчання конкретного студента, скеровує його у вивченні того чи іншого предмета. Суттєва відмінність куратора від тьютора полягає також в принципі субординації. Тьютор виступає представником інтересів студента і дорівнює йому, на відміну від куратора, який виступає в ролі адміністрації закладу вищої освіти й управляє студентом. Сфера діяльності тьютора значно більша, ніж у куратора. До основних завдань тьютора відносять: керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студента; визначення можливостей та інтересів студентів; надання рекомендацій в особистісному становленні, організації самовиховання, формування способу життя, визначення особистісних перспектив; надання допомоги з певної навчальної дисципліни та у досягненні високого рейтингу; забезпечення обміну додатковою інформацією між суб'єктами.

Кандидат педагогічних наук, доцент Федорова О. В.: Чи тьюторство існує лише на університетському рівні в Англії?

Подпльота С.В.: Дякую за питання. Сформувавшись на університетському рівні освіти, тьюторство в Англії не минуло першої освітньої стадії, а саме громадських шкіл (public schools). Серед найвідоміших – Вінчестер, Ітон, Шрусбері, Вестмінстер, Регбі, Харроу, Школа Святого Павла, Школа товариства кравців, Чартерхаус. Педагогічний процес у цих школах організовувався на основі диференційованих навчальних планів і програм. Значна увага приділялась самостійній роботі учнів, якою керували тьютори. Головною метою була підготовка учнів до вступу в елітарні Оксфордський і Кембриджський університети, виховання майбутніх державних і політичних діячів, керівних кадрів для промисловості тощо.

Кандидат педагогічних наук, доцент Федорова О. В.: Які Ви знаєте програми тьюторських занять, розроблені закладами вищої освіти Англії?

Подпльота С.В.: Програми тьюторських занять, розроблені закладами вищої освіти Англії, досить різноманітні. За типологією ми можемо розділити програми тьюторів на окремі чотири групи. У коледжах та університетах Англії є тьютори, які займаються безпосередньо вихованням студентів (Коледж святої Ганни, Королівський коледж, Менсфілд коледж, Триніті-коледж, Вустер коледж та ін.). Основними цілями тьюторської програми є інтеграція нових студентів у нове академічне життя та заохочення їхнього особистісного та міжособистісного розвитку задля підвищення їх морального добробуту. Велика кількість закладів також має регулярну програму підтримки студентів (Коледж Бейлліол, Келог

коледж, Гертфорд коледж, Коледж Леді Маргарет, Коледж св. Гільди, Коледж святого Петра та ін.). Ця програма має на меті покращити досвід навчання студентів, підвищити рівень їх навчальних досягнень, дати можливість розвивати свої навички роботи в групі та розширювати кар'єрні можливості. У деяких закладах вищої освіти Англії тьютори виконують конкретні програми підтримки студентів «Еразмуса» (Імперський коледж Лондона, Манчестерський університет, Королівський коледж, Університет Брунеля та ін.). Ці студенти прибули до нової країни та до нових закладів освіти, але не як першокурсники, адже вони вже є частиною системи вищої освіти у своїй країні та здобули знання з предметів, які вони вивчають. Є заклади, які мають тьюторську програму для підтримки студентів з особливими освітніми потребами (Брейсноуз коледж, Водгем-коледж, Вустер коледж, Кібл коледж та ін.). Тьюторські практики в основному спрямовані на те, щоб допомогти студентам познайомитися з навчальним закладом, особливостями його функціонування, допомогти уникнути соціальної ізоляції та адаптуватися до нових умов.

Асистент Жейнова С. С.: Як довго йде співпраця з тьютором? Які етапи роботи тьютора з тьюторантами ви виділили у Вашій роботі?

Подпльота С.В.: Тривалість супроводу залежить від завдань, поставлених в парі «тьютор-тьюторант» і може тривати від кількох годин (разова консультація) до декількох років. На підготовчому етапі відбувається знайомство студента з тьютором та закладаються основи майбутніх міцних стосунків. Розповідають про себе (уподобання, сильні та слабкі сторони, життєві плани, потреби, бажання, мрії, плани на майбутнє), узгоджують умови співпраці, визначають очікування, закладається підґрунтя довіри. На цьому етапі тьютори використовують проблемні питання, невеликі вірші, прислів'я, ігрові прийоми, конкретні приклади і міркування про життєві ситуації, тощо. На другому етапі, мотиваційному, перед тьютором стоїть завдання пробудити в студентах особисту зацікавленість в знаннях, які повинні знадобитися у житті. Тьютор проводить тьюторіали, спрямовані на мотивування тьюторантів до морального самовиховання: бесіди про значущість духовності і моральності в житті людини, репутації людини в суспільстві, етики, в тому числі корпоративної етиці. Тьютор проводить діагностику моральної вихованості серед підопічних. Для цього ми розробили авторські діагностичні методики на основі базових моральних цінностей для самостійного заповнення. На етапі проектування співпраці проводиться тьюторіал-бесіда за підсумками проведеної анкети, спрямованої на уточнення рівня моральної вихованості студентів. Тьютор та тьюторант визначають напрямок роботи відповідно до інтересів, потреб, знань, умінь та запитів студентів в моральному аспекті, а саме узгоджують цілі та планують дії. На цьому етапі тьютор допомагає підопічному розкрити свої таланти, розпізнати сильні та слабкі сторони, визначити пріоритети, встановити ієрархію цінностей. Тьютор разом з тьюторантом працюють над створенням освітньої програми морального самовиховання, враховуючи інтереси і запити тьюторантів та планують освітній маршрут, попередньо виявивши ресурси в середовищі. Під час реалізаційного етапу тьютор підтримує, мотивує та допомагає підопічному досягти поставлених

цілей. Він нагадує підопічному про зобов'язання, слідкує за реалізацією індивідуальної освітньої програми морального самовиховання тьюторантів, надає індивідуальні консультації, допомагає вибудовувати партнерські зв'язки в середовищі. Різноманітні методи, а саме написання есе, бесіди, дискусії, наративи, тощо розкривають зміст і необхідність самовиховання студентами ціннісних якостей. На рефлексивному етапі відбувається аналіз результатів, а саме успіхів та труднощів, які виникали у процесі роботи. Спочатку підопічний робить висновки щодо здобутого досвіду, ділиться своїми планами на майбутнє. Потім тьютор, у свою чергу, відзначає зміни, які він побачив у підопічного, визначає потенціал, на який той може спиратися у майбутньому, мотивує до розробки нового освітнього маршруту.

Доктор педагогічних наук, професор Максимов О. С.: У четвертому завданні дослідження Ви опрацьовували форми та методи, які використовують тьютори на тьюторіалі. Серед названих методів були рольові ігри. Розкажіть, які рольові ігри використовують тьютори на тьюторіалі? Наведіть приклад.

Подпльота С.В.: Рольові ігри, як різновид творчих ігор, за своєю природою відображувальні: в них учасники відображують свої враження про оточуюче життя, знання, засвоєні раніше. У процесі гри на тьюторіалі ці знання підіймаються на новий рівень: переводяться у мовленнєвий план, отже, узагальнюються, перетворюються, вдосконалюються. Саме у грі відбувається засвоєння тьюторантом форм та способів діяльності, норм і правил поведінки. Рольові ігри дозволяють учасникам тьюторіалу «приміряти» і апробувати нову для них поведінку у відносно безпечному оточенні. Учасники можуть бачити, відчувати, навчатися таким навичкам міжособистісного взаємодії, як активне слухання, інтерв'ювання, вирішення проблем, комунікації, обмін інформацією, прийняття ризику. Вони можуть оцінити ефективність різних підходів і обговорити різні стилі поведінки один одного. Крім того, рольові ігри застосовуються при дослідженні проблем і ситуацій, які виникають в реальному житті, але не можуть бути досліджені безпосередньо. Наприклад, студентам можна запропонувати тему рольової гри «Академічна доброчесність». Озвучити ситуацію, яка виникла через неналежну поведінку одного із науковців. Далі учасники мають бути розподілені на ряд груп: «підсудний», «потерпілий», «свідки» з боку «підсудного», «свідок» з боку «потерпілого», «адвокат», «суддя», «присяжні засідателі». Потім учасники в залежності від отриманої ролі спочатку спільно виробляють рішення на поставлені ситуацією проблеми, а потім в ході загальної дискусії пропонують своє власне бачення проблеми.

Кандидат педагогічних наук, доцент Чорна В. В.: Чи усі вчені мають позитивне ставлення до тьюторської системи?

Подпльота С.В.: Слід відзначити, що ставлення до тьюторської системи в Англії не є однотайне. Частина вчених і педагогів-практиків сприймають її вкрай негативно. Серед негативних моментів відзначаються: залежність тьюторської системи від індивідуальних особливостей особистості тьютора, відірваність часом тьюторської системи від основного курсу навчання, її конфлікти з лекційною і

семінарськими системами, загроза «годування з ложки», що становить перешкоду самостійній роботі студентів. Серед її противників Дж. Кларк, Д. Сабрі, Е. Сміт. Напади на тьюторство з усіх сторін підтверджує у своєму дослідженні Р. Бек. Вчений говорить про фінансовий тиск з боку уряду, що призводить до урізання коштів на оплату послуг тьюторів у коледжах. Це змушує коледжі збільшувати кількість студентів на одного тьютора. Д. Палфрейман та Т. Таппер також визнають, що фінансовий тиск змушує університет і його коледжі перейти до однієї форми тьюторіалів – «навчання в малих групах».

Кандидат педагогічних наук, доцент Шевченко Ю. М.: Ми бачили у Вашій презентації фото. Прокоментуйте їх, будь ласка.

Подпльота С.В.: У вересні 2018 року я здійснила поїздку до столиці Великобританії, Лондона, де зустрілася з доцентом середньовічної французької мови, деканом факультету середньовічної та сучасної мови коледжу Св. Хільди з Оксфорду, почесним тьютором, доктором Хелен Дж. Свіфт, яка допомогла ближче познайомитися особливостями тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах та університетах Англії. За сприяння доктора Хелен Дж. Свіфт було також відвідано Кембриджський університет, Вестмінстерський університет, Вестмінстерський коледж Кінгсвей, Королівський коледж, коледж Св. Хільди та Вестмінстерську школу.

Доктор педагогічних наук, доцент Воровка М. І.: Під час безпосереднього спілкування з тьюторами коледжів та університетів Англії чи Ви побачили різницю у моральному вихованні студентів у них та у нас на Україні?

Подпльота С.В.: В Англії університетська освіта завжди була престижною і знаходилася на вершині освітньої піраміди. Упродовж довгого часу основним завданням університетів було поширення високого рівня знань, виховання еліти суспільства, розвиток культури мислення і діяльності, поширення моральних цінностей. Не можна сказати, що студентів в Україні ніяк не виховують, не піднімають питань морально-етичного змісту. Проте відсутня та єдино дієва форма роботи зі студентом – індивідуальна робота. Інноваційним у роботі з морального виховання є педагогічний супровід, а точніше тьюторський супровід. Можливо, є доречним скорочення числа лекцій і семінарів і за рахунок цього збільшення кількості тьюторіалів. Це має бути особлива форма спілкування, де студент відчує індивідуальний інтерес до себе та отримає потужний стимул для відповідальної самостійної освіти.

ВИСТУПИЛИ: науковий керівник здобувача д. пед. наук, проф. Москальова Л. Ю., д. філ. н., проф. Троїцька Т. С., к. пед. н., доц. Осадча К. П.

Після відповідей на запитання учасників фахового семінару було озвучено **відгук наукового керівника, доктора педагогічних наук, професора, проректора з наукової роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Москальової Л. Ю.** з оцінкою роботи здобувача у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану.

Москальовою Л. Ю. було зазначено, що здобувач в достатньому обсязі виконала освітню складову освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії. Науковим керівником було звернено увагу на актуальність теми дисертації, її наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Усі наукові результати дослідження є коректними, обґрунтованими та доведеними до програмних продуктів, які придатні для практичного застосування.

Троїцька Т. С., доктор філософських наук, професор кафедри історії, археології і філософії Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького виступила з рецензією на дисертацію. Рецензентом було зазначено, що по кожному із поставлених завдань дисертантка отримала ствердні результати, достовірність яких підтверджена кількісним та якісним аналізом. Рукопис дисертації чітко структурований, характеризується завершеністю тексту кожного з трьох розділів, належною мовностилістичною грамотністю, доцільністю додатків, що додатково розкривають чи ілюструють основний зміст роботи.

Осадча К. П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики і кібернетики Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького виступила з рецензією на дисертацію. Рецензентом було зазначено, що автором проведено ґрунтовне теоретичне та емпіричне дослідження обраної проблеми. Загальна структура дисертаційної роботи С. В. Подпльоти характеризується логічністю й чіткістю змістовного наповнення розділів і підрозділів. Об'єкт, предмет і завдання дослідження логічно та структурно узгоджені відповідають визначеній автором меті. Аналіз отриманих даних здійснено кваліфіковано й коректно. Надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджується єдністю й логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад, гармонійним поєднанням статистичних методів і способів їх якісної інтерпретації.

Відбулося обговорення дисертаційної роботи, у якому взяли участь присутні на засіданні. Вони у своїх виступах звернули увагу на відповідність представленої роботи вимогам, що пред'являються до дисертацій, вказали на досягнення мети дослідження та виконання завдань, окреслили ключові елементи наукової новизни, акцентували увагу на прикладних результатах, цілісності роботи.

Відбулося відкрите голосування по дисертаційній роботі.

У результаті обговорення дисертації Подпльоти С. В. учасники фахового семінару відзначили актуальність теми, наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення та зробили такий висновок:

Висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Подпльоти Світлана Володимирівни «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету.

Здобувачем переконливо обґрунтовано значення проблеми становлення тьюторських практик у системі морального виховання студентів Англії; визначено педагогічні основи (мету, зміст, форми та методи) морального виховання в тьюторських практиках Англії та концептуалізовано їх інноваційний потенціал для інтеграції в освітній процес морального виховання молоді в Україні.

Сьогодні перед людством стоїть особливе завдання виховання особистості зі сформованим світоглядом та міцною моральною позицією, яка здатна до самостійного та усвідомленого вибору. Причиною цього є поширення бездуховності, технократизму, нестабільність життя, руйнування моральних орієнтирів, гуманістична криза, які впливають на найменш пристосовану частину суспільства – молодь. Вирішення цієї проблеми має забезпечити високий розвиток особистості незалежно від того, в якій галузі їй доведеться працювати.

Заклади вищої освіти України здійснюють перехід від навчально-дисциплінарної моделі організації педагогічного процесу до особистісно-розвивальної, за якої кожна особистість є творчою індивідуальністю. Для реалізації такого підходу до навчально-виховного процесу створюються принципово інші умови: заклади освіти розгортають свою діяльність у новому законодавчому просторі відповідно до «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» (2011 р.), «Програми патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України» (2013 р.), Національної стратегії розвитку освіти на період до 2021 року (2013 р.), Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), Указу Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» (2015 р.), Закону України «Про освіту» (2017 р.), Стратегії національно-патріотичного виховання (2019 р.) та ін. У цьому контексті моральне виховання особистості в процесі навчання виступає важливим завданням, поставленим перед сучасними закладами вищої освіти.

Проблема моральності має багату історію, починаючи з античності до нашого часу. Питання морального виховання цікавили таких філософів як Піфагор, Платон, Арістотель, Сократ, Блаженний Августин, Кант, Декарт та ін. Проблема виховання моральної особистості розглядалася в роботах філософів (А. Гусейнов, Б. Вілкінсон, М. Каган, М. Ліндемман, А. Макінтайр, Ч. Мід, Е. Пібоді, М. Хенд та ін.); психологів (Е. Багнфілд, І. Бех, Р. Вейсборд та ін.), педагогів (Д. Аллчин, Д. Альт, Р. Буллоу, Г. Васянович, Г. Ващенко, Ф. Коулман, А. Макаренко, К. Метісон, Л. Москальова, Д. Рюйтер, Р. Річардсон, Ю. Юшкевич та ін.). Важливу роль у моральному вихованні молоді відіграє особистість

педагога, чий духовний і моральний рівень дозволяє виховати достойну людину. У зв'язку з цим виникає необхідність розвитку у педагога професійних умінь, які допоможуть вибудувати індивідуальну освітню програму, сприятимуть формуванню моральності, відповідальності та ініціативності.

Особливу увагу у цьому напрямі приділено питанням тьюторської системи у закладах вищої освіти, яка зародилася в англійських університетах Кембриджа і Оксфорда. Ця система функціонує до сьогодні у провідних вищих закладах освіти Англії, Німеччини, Франції, Фінляндії, США, Японії тощо. На основі аналізу наукової літератури було виявлено, що питання морального виховання підростаючого покоління тьюторами не було об'єктом спеціального вивчення. Між тим, уважного ставлення потребує розгляд виховної функції такої системи, адже накопичені здобутки морального виховання студентів закладів вищої освіти в педагогічній теорії та практиці провідних країн світу, зокрема Англії, можуть слугувати належним підґрунтям для виконання відповідних завдань морального виховання в Україні.

Проблемі модернізації вищої освіти, зокрема, за рахунок введення елементів тьюторської системи присвячені праці Н. Дем'яненко, Л. Каленіченко, Л. Настенко, К. Осадчої, Л. Семеновської та ін. Дослідження тьюторства як способу гуманітаризації педагогічної діяльності знайшли відображення у роботах О. Васюка, В. Зайковської, О. Іваницької, О. Максимова, Р. Полешко та ін.

Досвід англійських педагогів в організації тьюторського супроводу висвітлено у працях Р. Бека, С. Девіса, Н. Дем'яненко, А. Жулківської, Т. Ковальової, Д. Палфреймана, Д. Сабрі, А. Сучану, К. Дж. Топпінга та ін. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє встановити, що істотний внесок у розробку проблеми наукового осмислення категорії тьюторства внесли зарубіжні дослідники (В. Аллен, К. Андерсон, П. Ашвін, Т. Барретт, Д. Боуд, Г. Вільямс, А. Геллер, В. Джіл, Дж. Ервейкер, Дж. Ірсон, Дж. Кінг, М. Тейлор, К. Рашфорт, К. Макфарлейн, Г. Майр-Хартінг, А. Манн, М. Тейлор, Е. Форман, Дж. В. Хайтон, А. Харрінгтон та ін.) та українські вчені (Н. Акініна, В. Артьоменко, О. Воронкін, О. Гончар, С. Журкіна, М. Іващенко, І. Карапузова, Т. Койчева, О. Літовка, О. Лось, Т. Перевозна, І. Семененко, С. Сисоєва, В. Смікал, Л. Шеїна та ін.).

Незважаючи на те, що вченими представлено історично напрацьований педагогічний потенціал Англії й її інноваційного досвіду у сфері підвищення якості освіти, питання щодо впливу цієї системи на моральне виховання студентів не було висвітлено. На підставі вищевикладеного було виокремлено низку суперечностей, зокрема між: необхідністю аналізу впливу тьюторських практик на підвищення якості морального виховання студентів Англії і недоліком порівняльних досліджень у цій області; важливістю використання ефективної англійської тьюторської системи морального виховання й рівнем поінформованості теоретиків і практиків освіти в Україні про її зміст і можливості застосування; виявленням можливостей використання досвіду тьюторських практик у системі морального виховання української молоді й недостатньою вивченістю особливостей цього феномена; обсягом розробленого програмного, навчально-методичного забезпечення морального виховання студентів коледжів

та університетів Англії й використанням цих матеріалів у сучасній практиці морального виховання в закладах вищої освіти нашої держави.

Отже, актуальність вивчення педагогічних основ тьюторських практик у моральному вихованні студентів, багаторічне ефективне застосування тьюторської системи в Англії, недостатня обізнаність з цього питання науково-педагогічних працівників в університетах України, наявність фрагментарних наукових розвідок у цій галузі й відсутність ґрунтовних наукових праць зумовили вибір теми нашого дослідження «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії».

Дисертацію виконано відповідно до тематичних планів науково-дослідної роботи кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи: «Теоретичні та практичні аспекти формування загальнолюдських цінностей особистості у взаємодії з соціумом» (державний реєстраційний номер 0118U004190) і кафедри педагогіки і педагогічної майстерності: «Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій» (державний реєстраційний номер № 0117U006709).

Формулювання наукового завдання, нове виконання якого містить дисертація.

Мета дослідження: на основі цілісного наукового аналізу проблеми становлення тьюторських практик у системі морального виховання студентів Англії визначити педагогічні основи (мету, зміст, форми та методи) морального виховання в тьюторських практиках Англії та концептуалізувати їх інноваційний потенціал для інтеграції в освітній процес морального виховання молоді.

Відповідно до мети визначено основні **завдання** дослідження:

1. Схарактеризувати тьюторські практики в системі морального виховання як педагогічну категорію та уточнити зміст ключових понять дослідження.
2. Розкрити стан розробленості проблеми тьюторської навчально-виховної системи Англії.
3. Визначити вплив тьюторських практик на формування моральної культури студентів коледжів та університетів Англії.
4. Дослідити принципи, зміст, форми та методи морального виховання в тьюторських практиках Англії, проаналізувати їх особливості.
5. Розробити науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивного англійського досвіду у виховній практиці закладів вищої освіти України.

Об'єкт дослідження: процес морального виховання закладів вищої освіти Англії.

Предмет дослідження: тьюторські практики у процесі морального виховання студентів коледжів та університетів Англії.

Методи дослідження:

теоретичні – аналіз філософської, історико – педагогічної та психолого-педагогічної літератури відповідно до теми дослідження; аналіз українського та зарубіжного досвіду й концептуальних підходів до вивчення досліджуваної проблеми; історико-порівняльний – для розкриття історичної ретроспективи

соціально-педагогічних явищ, пов'язаних із становленням тьюторських практик у системі морального виховання студентів Англії, установлення передумов, аналізу спільних і відмінних рис між моральним вихованням в Англії та моральним вихованням в Україні; моделювання – для розроблення структурно-логічної схеми здійснення тьюторами морального виховання в коледжах та університетах Англії; систематизація, класифікація й узагальнення – для формулювання висновків та практичних рекомендацій за темою наукового дослідження;

емпіричні – аналіз навчально-методичної документації – для виявлення особливостей змісту, форм і методів морального виховання в тьюторських практиках Англії; аналіз нормативно-правової документації – для з'ясування аспектів регулювання морального виховання в Україні; аналіз й опрацювання результатів досліджень, бесід з англійськими тьюторами й вченими – для визначення педагогічних основ тьюторських практик у моральному вихованні студентів коледжів та університетів Англії.

Наукові положення, розроблені особисто дисертантом, та їх новизна.

Автором проведено ґрунтовне теоретичне та емпіричне дослідження обраної проблеми. Високий рівень обізнаності здобувача з результатами наукових досліджень інших учених із порушеної в дисертації проблеми засвідчується вичерпним аналізом педагогічної, психологічної, філософської та соціологічної літератури.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше* з метою актуалізації та використання досвіду інновацій морального виховання молоді досліджено процес становлення тьюторських практик у системі морального виховання студентів коледжів та університетів Англії;
- на основі аналізу тьюторських програм з морального виховання в коледжах та університетах Англії конкретизовано принципи, зміст, форми та методи морального виховання в тьюторських практиках Англії;
- схарактеризовано особливості процесу здійснення морального виховання тьюторами у роботі зі студентами коледжів та університетів Англії;
- *набули подальшого розвитку* положення щодо творчого застосування прогресивного досвіду зі становлення тьюторських практик у системі морального виховання молоді з метою його впровадження в освітні системи;
- *до наукового обігу введено* нові й маловідомі англійські науково-педагогічні праці, що містять теоретичні положення удосконалення і оптимізації процесу становлення й розвитку тьюторських практик у системі морального виховання в коледжах та університетах Англії.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення щодо морального виховання студентів Англії і сформульовані висновки можуть слугувати належним підґрунтям для виконання відповідних завдань морального виховання молоді, зокрема в Україні. Матеріали роботи будуть корисними системі вищих навчальних закладів України для здійснення морального виховання під час викладання навчальних дисциплін для студентів – майбутніх учителів (спеціальності: 013 Початкова освіта, 014 Середня

освіта (за предметними спеціалізаціями), 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)); на курсах підвищення кваліфікації вчителів, методичних об'єднаннях учителів, а також під час написання підручників, посібників, методичних рекомендацій, навчальних планів, курсів з виховної роботи. Розроблено і впроваджено тренінгову програму «Тьютор у моральному вихованні студентів: від теорії до практики» у заклади вищої освіти України (Харківська гуманітарно-педагогічна академія, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка). Матеріали дисертації можуть бути використані в роботі вчених, викладачів, кураторів і законодавців, що поглибить розуміння і практичне використання тьюторських практик в системі морального виховання студентів.

Використання результатів роботи.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (довідка № 01.13/137 від 24.02.2020), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 589 від 11.02.2020), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 01.28/369 від 17.02.2020), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 458/27 від 25.02.2020).

Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях і особистий внесок здобувача в публікації, виконані у співавторстві.

Основні положення дисертації висвітлено в 14 публікаціях автора, що відбивають зміст дисертації, із них 5 статей – у провідних наукових фахових виданнях України; 1 – в електронному журналі; 1 стаття – у закордонній колективній монографії у Польщі; 2 – англійською мовою у зарубіжних періодичних виданнях (Web of Science, Scopus); 5 – у матеріалах і тезах науково-практичних конференцій України та Польщі.

Результати дисертації опубліковано в повному обсязі.

Наукові праці, у яких викладено основні положення дисертації:

Публікації у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук:

1. Подпльота С. Тьюторство в моральній культурі особистості. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія «Педагогіка». 2017. № 1. С. 267–271 (Index Copernicus).
2. Подпльота С. В. Виховна роль тьютора в сучасних закладах вищої освіти України. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. № 1(3). С. 109–119 (Index Copernicus).
3. Подпльота С. В. Тьюторство: історія і сучасність. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Серія «Педагогічні науки». 2017. № 75 (2). С. 65–69 (Index Copernicus).
4. Подпльота С. В. Тьюторський супровід як важливий компонент процесу навчання та виховання в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. *Ukrainian Journal of Education Studies and Information Technology*. 2017. № 5 (3).

5. Подпльота С. В. Тьютор як суб'єкт морального виховання студентської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М. Д. Драгоманова «Історико-педагогічні студії»*. 2018. № 11–12. С. 170–175 (Index Copernicus).

6. Moskalyova L., Zhytnik T., Podpłiota S. Sociocultural, spiritual, moral and tutor support for people with disabilities in the conditions of institutions of higher education (project). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. № 4. С. 211–220 (Index Copernicus).

Публікації у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, за яким підготовлено дисертацію:

1. Podpłiota S. V. Pedagogical Basis of Tutor's Practices in Students' Moral Education. *Problem space of modern society: philosophical-communicative and pedagogical interpretations: collective monograph. Part 1*. BMT Erida Sp.zo.o., 2019. P. 330–344.

2. Podpłiota S. The Role of Tutorials in Improving the Argumentative Skills of Secondary School Students. *Journal of History Culture and Art Research*, 2020. № 9 (1), P. 172–181 (Web of Science).

3. Pomytkina L., Moskalyova L., Podkopaieva Y., Gurov S., Podpłiota S., Zlahodukh V. Empirical studies of socio-psychological conditions of formation of ideas about the spiritual ideal in primary school children. *International Journal of Children's Spirituality*, 2019. № 24 (4). P. 371–388 (Scopus).

Матеріали конференцій:

1. Подпльота С. В. Моральне виховання молодого покоління у діяльності тьютора. *Сучасна наука: тенденції та перспективи* : матеріали регіональної Internet-конференції, м. Мелітополь, 15-19 травня 2017 р. Мелітополь : МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2017. С. 111–114.

2. Подпльота С. В. Роль тьютора у формуванні духовно-моральної особистості студента в сучасних умовах. *Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 2-3 червня 2017 р. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2017. С. 65–67.

3. Подпльота С. В. Тьюторство як інноваційна практика в освіті. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 26-27 травня 2017 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 109–112.

4. Подпльота С. В. Тьюторська позиція вчителя як інноваційний ресурс Нової української школи. *Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції Нової української школи* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Мелітополь, 14-16 червня 2018 р. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. С. 166–169.

5. Подпльота С. В. Тьюторська система освіти в навчальних закладах Англії. *Pedagogika. Badania podstawowe i stosowane: wyzwania i wyniki* : матеріали міжнародної конференції, м. Закопане, 30-31 серпня 2016 р. Warszawa : Wydawca: Sp. z o.o., 2016. С. 87–89.

Посібник:

Атрошенко Т. Ю., Жмак К. В., Подпльота С. В. Виховна робота в закладах освіти : навч. посіб. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 271 с.

Усі наукові положення, висновки і рекомендації одержані автором особисто. В опублікованій статті «Empirical studies of socio-psychological conditions of formation of ideas about the spiritual ideal in primary school children», підготовленій у співавторстві з Л. Помиткіною, Л. Москальовою, Ю. Подкопаєвою, С. Гуровим та В. Злагодух, авторові належить узагальнення результатів емпіричного дослідження основних показників сформованості уявлень про духовний ідеал та виокремлення соціальних та психологічних умов формування уявлень про духовний ідеал у дітей. У статті, написаній у співавторстві з Л. Москальовою та Т. Житнік «Sociocultural, spiritual, moral and tutor support for people with disabilities in the conditions of institutions of higher education (project)», автором презентовано технологію духовно-морального та тьюторського супроводу студентів з інвалідністю в процесі реалізації проектної діяльності, орієнтованої на розвиток їх творчих, культурно-дозвілевих та соціальних потреб в умовах закладів вищої освіти. У підготовленому навчальному посібнику «Виховна робота в закладах освіти» (співавтори О. Волков, Т. Атрошенко, К. Жмак, М. Красюкова, Г. Скиба) автором розкрито питання трактування особистості, зміст особистих відносин у навчанні, сутність ліберальної освіти, особливості всебічного розвитку особистості, визначено основні напрями вдосконалення моральності, формування ініціативності та розроблені творчі завдання для здобувачів вищої освіти.

У тексті дисертації не виявлено запозичень без посилання на джерело. Дисертаційна робота відповідає принципам академічної доброчесності.

Апробація матеріалів дисертації.

Основні положення та результати дослідження були представлені на засіданні комісії з питань інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи з проблем виховання, розвитку дітей й учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України щодо проведення всеукраїнського експерименту з упровадження науково-педагогічного проекту «Школа тьюторської майстерності» (м. Київ, 2 квітня 2019 р.); на I Міжнародному конгресі тьюторингу (м. Київ, 20-21 жовтня 2017 р.); на міжнародних конференціях – «Наука. Теорія и практика \ Nauki. Teoria i praktyka» (м. Закопане, Польща, 30-31 серпня 2016 р.), «Психологія та педагогіка у XXI столітті: перспективні та пріоритетні напрямки досліджень» (м. Київ, 2-3 червня 2017 р.), «Інноваційні підходи до розвитку творчої активності дітей та молоді в культурно-освітньому просторі» (м. Мелітополь, 1-2 листопада 2018 р.); на всеукраїнських науково-практичних конференціях – «Тьюторство як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті» (м. Київ, 8 лютого 2017 р.), «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки» (м. Запоріжжя, 26-27 травня 2017 р.), «Сучасна наука: тенденції та перспективи» (м. Мелітополь, 14-18 травня 2018 р.), «Тьюторство в Україні: практики індивідуалізації, педагогічна позиція, затребувана професія» (м. Мелітополь, 14-15 червня 2018 р; м. Київ, 22 червня 2018 р.), «Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації

концепції Нової української школи» (м. Мелітополь, 14-16 червня 2018 р.); на регіональній конференції молодих учених «Сучасна наука: тенденції та перспективи» (м. Мелітополь, 15-19 травня 2017 р.); на засіданнях – Першої наради «Школа тьюторської майстерності» (м. Василівка, 30 листопада 2016 р.), круглого столу «Тьюторство як стратегічний напрям у самовизначенні суб'єктів культурно-освітнього простору» (м. Київ, 16 березня 2018 р.), тьюторінгу «Доступна освіта: реалії та перспективи» (м. Мелітополь, 15 травня 2018 р.), майстер-класу «Сучасний вчитель: перехід від соціокультурної до антропологічної парадигми» (м. Мелітополь, 14 червня 2018 р.), V Морозівських читаннях «Тьюторська технологія як засіб інтернаціоналізації освітньо-наукового простору вищої школи» (м. Київ, 18-19 жовтня 2018 р.), I Відкритого освітнього форуму «Нова українська школа: Партнерство в дії» (м. Мелітополь, 10 січня 2019 р.); на науково-методичних семінарах – «Методологічна основа тьюторської діяльності» (м. Мелітополь, 2 листопада 2017 р.), «Практичні аспекти тьюторської діяльності» (м. Мелітополь, 18 грудня 2017 р.), «Зв'язок дошкільних навчальних та початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів у виховання дітей старшого шкільного віку художньо-естетичного спрямування» (м. Мелітополь, 29 березня 2018 р.), «У співпраці – результат: теорія і практика реалізації технологій роботи дошкільного навчального закладу з формування культури батьківства молодих сімей» (м. Мелітополь, 24 квітня, 2018 р.), «Інноваційні умови впровадження інклюзивного простору в дитячих навчальних закладах та початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах: вимоги та реалії» (м. Мелітополь, 27 березня 2019 р.), «Методологічна основа тьюторської діяльності» (м. Василівка, 25 листопада 2019 р.); у доповідях на засіданнях кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи й кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (2016-2020 рр.).

Оцінка мови та стилю дисертації.

Дисертація виконана грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі (точність, логічність, лаконічність, зрозумілість, зв'язаність, цілісність, завершеність). Рукопис дисертації чітко структурований, характеризується завершеністю тексту кожного з трьох розділів, належною мовностилістичною грамотністю. Матеріали дисертації оформлено відповідно до вимог до текстів наукового характеру.

Відповідність змісту дисертації спеціальності з тієї галузі знань, з якої вона подається до захисту.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленої кваліфікованої наукової праці на правах рукопису та виконано здобувачем особисто. Дисертація містить наукові положення й нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для галузі 01 Освіта/Педагогіка. Дисертаційна робота С. В. Подпльоти відповідає вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Рекомендація дисертації до захисту.

Дисертація С. В. Подільоти є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту і засвідчує особистий істотний внесок здобувача в розвиток педагогічної науки. За постановкою проблеми, змістом, науковим рівнем, можливістю практичного використання у закладах вищої освіти України, а також новизною отриманих результатів дисертаційна робота здобувача відповідає вимогам, які пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня PhD.

З урахуванням викладеного, кафедра педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького рекомендує завершене самостійне дослідження Подільоти Світлана Володимирівни на тему «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії» до подання та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

З урахуванням викладеного, кафедра педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького рекомендує завершене самостійне дослідження Подільоти Світлана Володимирівни на тему: «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії» до подання та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Результати голосування: «за» – 9, «проти» – 0, «утримались» – 0.

УХВАЛИЛИ:

1. За результатами голосування, рекомендувати дисертаційну роботу Подільоти Світлана Володимирівни на тему: «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії» до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

2. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Подільоти Світлана Володимирівни «Педагогічні основи тьюторських практик у моральному вихованні студентів у коледжах і університетах Англії», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

доктор філософських наук, професор
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Т. С. Троїцька

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформатики і кібернетики
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького

К. П. Осадча

Голова фахового семінару:

доктор педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

М. І. Воровка

Секретар фахового семінару:

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки і
педагогічної майстерності
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

О. В. Бунчук